

UVODNIK

Nadja Zgonik,
vodja Umetniške
zbirke UL ALUO

»Profesor Jakac je že od prvih začetkov dosledno zbiral odtise za grafični arhiv, ki danes šteje nad 10.000 listov,« je leta 1975 v zborniku ob trideseti obletnici ALU¹ zapisal profesor Marjan Pogačnik.² Zbirka se je v naslednjih letih bogatila s še večjo dinamiko in danes šteje več kot 80.000 grafičnih listov.

Z digitalno knjigo *100 študentskih grafičnih listov predstavnic ljubljanske grafične šole: Tinca Stegovec, Adriana Maraž, Metka Krašovec in Zora Stančič: iz Umetniške zbirke UL ALUO* začnemo novo zgodbo, ki naj pokaže, kako si predstavljamo delo za Umetniško zbirko UL ALUO. Ta naj bo dostopna, sistematično urejena, poglobljeno predstavljena, predvsem pa naj bodo umetniška dela v njej živo tkivo, ki spodbuja k raziskovanju in učenju o različnih ustvarjalnih praksah in umetniških ter pedagoških pristopih.

Zgodovina Umetniške zbirke UL ALUO je tako dolga, kot je stara akademija sama. Pobuda za njen razvoj izhaja iz naklonjenosti do grafičnega medija. Profesor Božidar Jakac, prvi rektor akademije,³ je začel z zbiranjem grafičnih listov prve generacije študentov leta 1946 ob njeni ustanovitvi. O umetniški zbirki se je pod imenom Galerija Akademije upodabljaljočih umetnosti prvič razpravljalo leta 1949.⁴ Delo za zbirko se je začelo na začetku petdesetih let s prevzemom znanih in neznanih slik od Federalnega zbirnega centra, postopnim nakupovanjem del od uveljavljenih slovenskih umetnikov in pridobivanjem donacij - tako je nastala zbirka *Ustvarjalci ke XX. in XXI. stoletja* -, z odkupovanjem nagrajenih študentskih del in zbiranjem diplomskih del ali slik

s kolonij. Zbirka študentskih grafik, ki jo predstavlja ta monografija, je najpomembnejša od zbirk. Je najštevilčnejša in šteje okoli 84.000 grafik, njen pomen pa neprecenljiv. V njej so namreč shranjeni grafični listi, ki pričajo o začetkih pomembnih slovenskih ustvarjalcev in jih ne hrani nobena druga ustanova, v veliko primerih pa niti avtorji sami. Božidar Jakac, njen pobudnik, ni bil pomemben le kot profesor grafike in gonilna sila rastoče akademijske zbirke. Bil je tudi idejni soustvarjalec po vsem svetu znanega ljubljanskega grafičnega bienala, predvsem pa tista vplivna osebnost, zaradi katere je zamisel o mednarodni grafični razstavi leta 1955 podprla tudi politika.⁵ Ta se je v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja razvila v eno izmed v svetovnem merilu najpomembnejših predstavitev s področja grafike.

Akademija za likovno umetnost in oblikovanje je odločilno vplivala na razvoj slovenske grafike in njen mednarodni sloves. Na njej so od prvih desetletij po ustanovitvi poučevali sijajni profesorji in največji mojstri slovenske grafike, poleg Božidarja Jakca še Riko Debenjak in Marjan Pogačnik. Tinca Stegovec je tako opisala študij na akademiji ob njenih začetkih: »Nekateri profesorji so bili močne osebnosti in veliki mojstri na svojem področju« - med njimi je po pomenu za razvoj slovenske grafike gotovo izstopal Božidar Jakac - »ki je študente poskušal vzgojiti za umetniški poklic in nam je vcepljal romantičen odnos do umetnosti.«⁶ Študij v specialkah, kot se je popularno govorilo o nekdanjem podiplomskem študiju, je bil bolj svoboden

od dodiplomskega, piše Marjan Pogačnik, saj je »vsak slušatelj imel dovolj časa, da je preizkušal izrazne možnosti različnih medijev in jih skušal osvojiti za svojo individualno uporabo.«⁷ Pogačnik še poudarja, da je bil primaren poudarek na risbi, ker je v tistem času prevladovalo mnenje, da je risba predpogoj za nastanek dobre grafike. Grafika je do petdesetih let dvajsetega stoletja veljala za pomembno disciplino, manj pomembno od drugih umetnostnih zvrsti. Poudarek je bil na njenem črno-belem izrazu.⁸ Prodor barve v grafiko se je pri nas težko uveljavil in se je zgodil šele v eksperimentalno usmerjenih šestdesetih letih. Zmagovito se je barvna grafika uveljavila z nastopom poparta ob koncu tega desetletja, ko se je tehnikam: lesorezu, jedkanici in litografiji pridružil še sitotisk. Prihajali so novi profesorji: Zvest Apollonio, Bogdan Borčič, Branko Suhy in Lojze Logar. Trenutno grafiko na ALUO poučuje Zora Stančič. Ugledna tradicija je v preteklosti upočasnjevala uvajanje novih tehnologij na tem področju, a se je to v zadnjem času spremenilo.

Pilotski projekt *100 študentskih grafičnih listov predstavnic ljubljanske grafične šole* predstavlja dobro izhodišče za nadaljevanje, saj želimo z njim prikazati možnosti, kako lahko s prikazom del iz študentske zbirke prikažemo različne tematike. Prva e-knjiga o delih iz zbirke je posvečena najpomembnejšim grafičnim ustvarjalcam, predstavnicam *ljublanske grafične šole*. Ta besedna zveza je od sedemdesetih let dalje postala sinonim za odličnost, tehnično izbrušenost, natančno izdelavo grafičnih listov in lastnoročno tiskanje.

Ne označuje dejanske šole, temveč »zajema več generacij, ki čutijo medsebojno povezanost in afiniteto do grafičnega medija.«⁹ Imena predstavnic smo poiskali v monografiji *Ljubljanska grafična šola*, kjer lahko ugotovimo, da ženska imena predstavljajo izrazito manjšino, saj jih je v skupnem številu dvaintridesetih grafikov in grafičark predstavljenih le pet.¹⁰ S prikazom njihovega dela iz študijskih let odstiramo vpogled v študijske procese, ki so z dobro usmerjenim pedagoškim delom pripeljali do vrhunskih umetniških rezultatov. To so: Tinca Stegovec, Adriana Maraž, Metka Krašovec, Zora Stančič in Marija Starič Jenko. Slednja je že zgodaj v svoji karieri umetniško grafiko postavila na stran in se posvetila oblikovanju tekstilij in oblačil, zato je v knjigo nismo uvrstili. Med njimi je v najožje jedro ljubljanske grafične šole sodila Adriana Maraž, ki jo lahko opredelimo kot »klasično« predstavnico, saj je bila redno uvrščena v mednarodne selekcije grafičnih razstav. Umetnike je izbiral Zoran Kržišnik, ustanovitelj in nekdanji direktor Mednarodnega grafičnega likovnega centra (MGLC), ki je bil duhovni in organizacijski iniciator ter strateg fenomena ljubljanske grafične šole, s katerim se je slovenska grafika od začetka sedemdesetih let dvajsetega stoletja predstavljala po svetu in postala svetovno znana ter cenjena. Za predstavitev ustvarjalck smo se odločili zato, da bi to izrazito manjšino tokrat postavili v glavno vlogo. Poudariti želimo njihovo odličnost, s katero so presegale svoje kolege tako po tehnični plati kot po inovativnosti.

1 UL ALUO je nekajkrat spremenila ime. Ustanovljena je bila leta 1945 kot Akademija upodabljaljočih umetnosti. Leta 1963 je bilo potrjeno njeno novo ime Akademija za likovno umetnost. Leta 2003 pa je dobila aktualno ime Akademija za likovno umetnost in oblikovanje.

2 Marjan POGAČNIK, Razvoj študija na ALU: grafika, v: *Akademija za likovno umetnost 1945—1975*, Ljubljana: Akademija za likovno umetnost, 1975, str. 96.

3 ALUO je postala članica UL šele leta 1975, pred tem jo je vodil rektor. <https://www.aluo.uni-lj.si/aluo/zgodovina/>

4 Špelca ČOPIČ, Akademija med uredbo in zakonom (in odprti problemi), v: *Akademija za likovno umetnost 1945—1975*, Ljubljana: Akademija za likovno umetnost, 1975, str. 59.

5 Breda ŠKRJANEC, *Zgodovina ljubljanskih grafičnih bienalov*, Ljubljana: Mednarodni grafični likovni center, 1993, str. 7.

6 Breda ŠKRJANEC, Intervju s Tinco Stegovec: »Ujame jih v letu«, v: *Tinca Stegovec: grafike in risbe iz zbirke MGLC*, Ljubljana: Mednarodni grafični likovni center, 2011, str. 21.

7 POGAČNIK, Grafika, op. 2, str. 97.

8 Prav tam, str. 96.

9 E. A., R., *Ljubljanska grafična šola, Pojmounik slovenske umetnosti po letu 1945: pojmi, gibanja, skupine, težnje* (ur. Nadja Zgonik), Ljubljana: Študentska založba in Inštitut ALUO, 2007, str. 166.

10 Zoran KRŽIŠNIK, Breda ŠKRJANEC, *Ljubljanska grafična šola*, Ljubljana: EWO, 1997.

Da bi čim bolj kompleksno zaokrožili prikaz avtoric iz različnih obdobij umetnosti, ki jih predstavljamo po kronološkem zaporedju, smo se odločili za število stotih grafik, ki jih predstavljamo s poglobljenimi razčlembami. Število del posamezne avtorice v akademijski zbirki niha, saj je bilo odvisno od načina dela, hitrosti izvedbe in delavnosti posameznice. Tinca Stegovec je med najbolje zastopanimi avtorji nasploh v zbirki študentskih grafik, saj je v njej kar 123 njenih del. Adriana Maraž je precej slabše zastopana, v zbirki je 22 grafik, zato smo deleže malce prerazporedili. Metka Krašovec ima v zbirki 46 študentskih grafik, Zora Stančič pa 37. Razčlembam del smo dodali ključne besede, ki smo jih uporabili zato, da spodbudimo uporabnika k svobodnim povezavam po načelu raziskuj – primerjaj – poveži. Vsako od umetnic na koncu monografije predstavimo še v kataloškem delu s celotno grafično produkcijo iz zbirke. Poleg tega vsako od avtoric spoznamo še z grafičnim delom iz zrelega obdobja, ki ga hranimo v zbirki *Ustvarjalci_ke XX. in XXI. stoletja*. Tako prikažemo njihov razvoj in lažje pojasnimo procese oblikovanja v zrele umetniške osebnosti. Dve od grafik smo za zbirko pridobili z nakupi, drugi dve, delo Metke Krašovec in Zore Stančič, pa z donacijama avtoric. Vsaka od umetnic je predstavljena s fotoportretom, kratko biografijo, izborom bibliografskih enot in specifičnim pogledom, ki bo osvetlil katero od posebnosti njihovega delovanja. Tinco Stegovec bomo spoznali kot umetnico, ki se je posvečala tudi pisanju o umetnosti in je objavljala strokovna besedila o grafiki, pisala o razstavah in se poglobila v avtobiografski žanr. Kot eno

bolj aktivnih pisk na področju grafičnih tehnik jo predstavljamo z odlomki iz njenih besedil. Adriana Maraž je uporabljala medij grafike na eksperimentalen način tako v procesu priprave grafične plošče v tehniki barvne jedkanice kot pri odtiskovanju in je namesto multiplov ustvarjala unikatno grafiko. Predstavljamo jo s kratkim videom, ki prikazuje poskus rekonstrukcije njene grafične tehnike. Zora Stančič pa se predstavi kot umetnica, ki piše o umetnici. Prispevala je krajšo teoretično pa obenem osebno refleksijo o grafiki Metke Krašovec *My Boy has Red Socks*, ki jo v zbirki hranimo kot avtoričino donacijo.

Z interdisciplinarnim pristopom smo želeli ponuditi bralcu, da se seznanijo s triado: umetniški vzgib – tehnični vidik nastanka umetnine – konservatorski pogled nanjo. S tem namenom se v monografiji prepletajo različni pristopi: besedilne razčlembe, z medijskim diskurzom in kratkimi videi, pa smo odstranili pogled v razumevanje postopkov grafične umetnosti in njenega varovanja še najširši publiki. Nastala sta kratka filma, *Eksperimentalna rekonstrukcija grafičnega postopka Adriane Maraž* in *Preventivna konservacija umetniških grafičnih listov*, ki bosta dvojezično objavljena in prosto dostopna na ALUO Youtube kanalu. Za predstavitev s kratkim videom smo se odločili, ker je to oblika, ki najbolje nagovori mladega gledalca. Tudi v proces nastajanja scenarijev za videe smo vključili študente, ki so sodelovali pri projektu. Pomislili smo tudi na zasebnega zbiratelja in na možnost, da ga spodbudimo, da začne na lastno zbirko gledati tudi skozi oči varovanja in ohranjanja kultur-

ne dediščine, čemur se posvečamo s preventivno konservacijo papirja kot nosilca. Dela na papirju: risbe, grafike, fotografije, plakati, pa pri nas med zbiratelji najprijateljnejše razglednice, so med likovnimi umetnostnimi zvrstmi najpomembnejša področja zbirateljstva. S tem pilotskim projektom smo želeli pokazati širok spekter možnosti, s katerim je v današnjem večmedijskem svetu mogoče privlačno in dostopno govoriti o umetniških delih, širiti znanje in delovati na področju popularizacije likovne umetnosti.

Umetniška zbirka UL ALUO je nastajala z izobraževalnimi nameni in prav je, da jo na ta način sprejemamo tudi mi. Grafični listi so tudi učno gradivo, s katerim lahko spoznavamo pretekle pedagoške prakse. Iz njih razberemo, kako je potekalo poučevanje od kopiranja in začetkov v lesorezu, prek jedkanice, do litografije ter od sedemdesetih let dalje sitotiska, od rigidnega programa v vedno večje dopuščanja invencije in umetniške svobode. Posebej je zanimivo, kako se je spreminjal izbor kanoniziranih grafičnih del »starih mojstrov«, ki so jih pedagogi izbirali za učenje s kopiranjem na začetku študija. S tem bomo razkrili tudi nekaj potez o pedagogih, saj bomo ugotavljali, kdo so bili njihovi favoriziranci, ki so jih postavljali za zgled. Ta e-knjiga je prvi korak k sistematični obravnavi grafičnih listov in vzorčni primer, na kakšen način bomo lahko pridobili dodatno vedenje o zgodovinskih procesih poučevanja pri predmetu grafika.

V projektni skupini smo sodelovali: mentorji (Nadja Zgonik, Gregor Kokalj, Admir Ganić, Jernej Kejžar), študenti (Eva Koren, Nika Mlakar, Maruša Pajnič,

Tim Topič, pozneje so se nam pridružili še Maj Perko, Tadej Dolinar, Eva Popit in Nia Gombač) in strokovna sodelavka Ana Kocjančič. Rezultati projekta, zbrani v tej e-knjigi, bodo v skladu z načeli odprte znanosti prosto dostopni, od začetka leta 2025 pa bo omogočen tudi prost dostop prek aplikacije Kronos do kataloga vseh del izbranih štirih avtoric, tako da bomo reprodukcije grafičnih listov opremili z odprtokodno licenco CC. Vzporedno smo se angažirali tudi pri razširjanju rezultatov v širši kulturni prostor in se vključevali v razstavno dejavnost v javnih galerijah. Študentska dela Adriane Maraž smo posredovali za razstavo *Adriana Maraž. Skriti opus* v ljubljanski Galeriji DLUL (20. 6.–28. 7. 2025), delovno verzijo videa *Eksperimentalna rekonstrukcija grafičnega postopka Adriane Maraž* pa smo predpremierno prikazali na razstavi *Adriana Maraž. Retrospektiva* v Mednarodnem grafičnem likovnem centru, MGLC, (11. 7.–10. 11. 2025) v Ljubljani. V načrtu je tudi predstavitev celotnega projekta v Galeriji UL v začetku leta 2025.

Ob koncu lahko navedemo še nekaj kratkoročnih ciljev, za katere se zavzema-
mo v nadaljevanju projekta:

- Katalogizirati dela iz zbirke s sodob-
nimi programskimi orodji z interdi-
sciplinarno skupino. S popisovanjem
umetniških del bomo prispevali k
terminološki kodifikaciji slovenskega
izrazja za področje likovne in vizualne
umetnosti ter oblikovanja, v sodelo-
vanju s skrbniki pa si prizadevali za
medsebojno podporo pri razvoju pro-
gramske opreme.
- Nadaljevati s tematsko obravnavo
problemskih sklopov del iz zbirke,
aktualnih za sodobni kulturno-poli-
tični in umetnostni trenutek.
- Sistematično voditi postopke za ure-
janje prenosa avtorskih pravic za dela,
ki so bila pridobljena v obdobju, ko
zakonsko področje še ni bilo urejeno.
Od leta 2021 to na ALUO ureja interni
Pravilnik o avtorskih pravicah.
- Pridobiti ustrezne prostore za delo-
vanje zbirke.
- Primerno rešiti kadrovsko problema-
tiko.
- Oblikovati strategijo zbirateljske po-
litike, ustrezno ciljem, ki jih želimo
doseči, saj se od leta 2023, ko je bil
oblikovan fond za nakupe umetniških
del, zbirka spet dopolnjuje z aktual-
nimi deli.

UVODNE OPOMBE

Naslovi grafik so zapisani tako, kot jih je
navedel avtor na grafičnem listu. V pri-
meru, da naslova ni določil, je ta oprede-
ljen sekundarno in označen z oklepajem.
Pri navajanju mer grafik sta pomembna
dva podatka. To sta velikost odtisa in
velikost lista, na katerem je odtis. Veli-
kost odtisa, to je plošče, s katere je nas-
tal odtis, navedemo z veliko črko P, mere
lista pa z veliko črko L. Višino navajamo
pred širino. Pomembna sta tudi podat-
ka, ali je delo podpisano ali ne, in ali je
datirano, to pomeni, ali se je avtor nanj
podpisal in zapisal leto nastanka grafike.